

SAMEN GRENZEN VER- LEGGEN

Vlaamse Strategie Duurzame
Ontwikkeling

VISIE 2050

Inleiding

Vlaanderen heeft een politieke verantwoordelijkheid voor duurzame ontwikkeling, zowel voor zijn eigen burgers als mondiaal. Met een decreet Duurzame Ontwikkeling ging het het engagement aan om een beleid te voeren dat gericht is op duurzame ontwikkeling. Het decreet legt vast dat het Vlaamse beleid duurzame ontwikkeling een inclusief, gecoördineerd en participatief beleid is waarbij afgesproken beleidslijnen door elke minister op eigen wijze vertaald worden voor zijn of haar beleidsdomein. Elke minister heeft bijgevolg expliciet de verantwoordelijkheid voor het uitstippelen en bepalen van een beleid voor duurzame ontwikkeling voor zijn/haar bevoegdheden en dit binnen een algemeen coördinerend beleidskader.

Het decreet Duurzame Ontwikkeling bepaalt dat er na het aantreden van een nieuwe Vlaamse Regering een Strategie voor Duurzame Ontwikkeling (VSDO) opgesteld moet worden. De VSDO is geen actieplan, maar een strategienota, waarin de focus ligt op de formulering van een visie en langetermijndoelstellingen, die vervolgens in het reguliere beleid (plannings- en besluitvormingsinstrumenten) moeten doorwerken en verder worden geoperationaliseerd. Met de VSDO wil Vlaanderen een stevige bijdrage leveren aan de mentaliteitsverandering, aan een bewustwording van duurzame ontwikkeling en aan een nieuwe denk- en handelingsvisie ten aanzien van overheid, bedrijfsleven en consument.

Een langetermijnvisie 2050 is daarbij richtinggevend. De klemtoon ligt op de noodzaak om het beleid te enten op fundamentele langetermijnveranderingen via processen van (systeem)innovatie en maatschappelijke transitie. De transitie in systemen en dimensies die fundamenteel zijn om de

maatschappij te verduurzamen, vormen dan ook een belangrijke peiler van de Strategie voor Duurzame Ontwikkeling: het systeem van wonen en bouwen, het materialensysteem, het energiesysteem, het mobiliteitssysteem, het voedselsysteem, het gezondheidssysteem, het kennissysteem, de economische dimensie, de socio-culturele dimensie, de ecologische dimensie, de internationale dimensie en de institutionele dimensie.

Het streven naar een duurzame maatschappij in 2050 is een engagement dat de Vlaamse overheid vol overtuiging neemt. Maar ze kan het niet alleen: ze deelt die verantwoordelijkheid met alle andere maatschappelijke actoren. De langetermijnvisie is dan ook opgesteld in overleg met het middenveld en de strategische adviesraden, en ieder zal zijn steentje moeten bijdragen om de transitie te verwezenlijken.

Een Vlaamse langetermijnvisie voor duurzame ontwikkeling

Duurzame ontwikkeling is een langetermijnproces en moet gedragen worden door een langetermijnvisie – 2050 en verder – die kan dienen als kader voor verdere beleidsmatige invulling en maatschappelijke actie. Een langetermijnvisie is een kompas dat aangeeft in welke richting we moeten gaan om onze samenleving te verduurzamen en op welke manier we in die richting kunnen gaan. Ze vormt een basis voor de strategische keuzes en activiteiten van alle maatschappelijke actoren. Ze geeft richting aan overheidsstrategieën en strategieontwikkeling tussen de overheid en andere maatschappelijke actoren en ze bepaalt prioriteiten voor de processen die door de overheid aangestuurd of ondersteund kunnen worden.

Duurzame ontwikkeling is de ontwikkeling die aansluit bij de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen. De langetermijndoelstelling van duurzame ontwikkeling is om welvaarts- en vooral welzijnscreatie te garanderen die evenwichtig en rechtvaardig verdeeld is, binnen de grenzen van 'het systeem aarde'. Het vergt een veranderingsproces waarin het gebruik van hulpbronnen, de bestemming van investeringen, de gerichtheid van technologische ontwikkeling en institutionele en sociale veranderingen worden afgestemd op zowel toekomstige als huidige behoeften.

Die doelstelling moet gerealiseerd worden in een sterke interactie tussen overheden, marktactoren en de civiele maatschappij, in een context van globalisering.

De noodzaak van een langetermijnvisie in het kader van duurzame ontwikkeling

De nood aan een langetermijnvisie en een daarop gebaseerd beleid voor duurzame ontwikkeling is relatief eenvoudig: ons huidige (mondiale) maatschappijmodel is essentieel niet-duurzaam. De welvaart die we creëren, is niet billijk verdeeld – noch mondiaal, noch binnen Vlaanderen – en het model veroorzaakt onhoudbare negatieve effecten op het milieu en op sociale en economische levensomstandigheden. Bovendien tast het model mogelijk onze persoonlijke levenskwaliteit aan.

Het centrale vraagstuk van duurzame ontwikkeling is daarom: hoe kunnen we een hoge levenskwaliteit combineren met leven binnen ecologische grenzen, sociale rechtvaardigheid en economische vooruitgang? Dat wordt wereldwijd een van de grootste maatschappelijke uitdagingen van de komende decennia.

De noodzakelijkheid van een ontwikkeling in de richting van duurzame ontwikkeling wordt verder onderstreept door de (potentiële) gevolgen van gebrek aan daadkracht. De bestending van economische en sociale ongelijkheid, de degradatie van ecosystemen, de uitputting van natuurlijke hulpbronnen, de klimaatverandering, de voedselproblematiek, de onstabiele van het economische systeem enz vormen ontegensprekelijk bedreigingen voor fundamentele individuele en collectieve behoeften zoals veiligheid, gezondheid, cultuurontplooiing, ontwikkelingskansen enz, kortom voor het recht op welzijn voor de huidige en toekomstige generaties.

Systeeminnovatie en transities

Het niet-duurzame karakter van ons huidige samenlevingssysteem komt onder andere tot uiting op het vlak van consumptie en productie in verschillende essentiële systemen, waaronder het energiesysteem, het transportsysteem, het voedselsysteem, het gezondheidssysteem, het kennissysteem en het systeem van wonen en bouwen. Enerzijds heeft het samenlevingssysteem gezorgd voor welvaartscreatie, een hoge levensstandaard en sociale voorzieningen voor een beperkt deel van de wereldbevolking, anderzijds is het systeem gebaseerd op een te hoge energie- en materiaalinput, hoge milieu- en sociale externaliteiten en een ongelijke toegankelijkheid, vooral op mondiaal vlak.

Ook de problemen die daardoor veroorzaakt worden, zijn mondiaal. Oorzaken en gevolgen bevinden zich op verschillende schaalniveaus, met betrokkenheid van verschillende actoren, een hoge graad van onzekerheid enz. Er bestaan geen eenvoudige kortetermijn- of technologische oplossingen voor die problemen omdat ze veroorzaakt worden door de huidige systemen die zorgen voor onze welvaart. De structuren en praktijken die verbonden zijn aan die systemen, zijn diep verankerd in onze samenleving en cultuur. Er zijn diepgaande veranderingsprocessen nodig om die systemen te heroriënteren naar duurzaamheid.

Zo'n veranderingsproces wordt ook wel *transitie* genoemd. Duurzame ontwikkeling moet prioritair gericht zijn op de promotie en ondersteuning van systeeminnovatie en transities. Het gaat om een maatschappelijk proces van lange duur met samenlopende veranderingen op economisch, cultureel, ethisch, technologisch, ecologisch, sociaal en institutioneel vlak. Tijdens een transitie hebben verschillende innovaties plaats in onderdelen van het systeem, zoals in de structuren, praktijken, wetgeving, fysieke infrastructures, regels die gehanteerd worden, culturele vooronderstellingen en kennis. Dat noemt men *systeeminnovatie*. Transities zijn complexe processen, waarbij veel actoren betrokken zijn. Overheid, bedrijven, kennisinstellingen, socioculturele organisaties, milieuverenigingen en individuele burgers kunnen elk hun rol spelen.

Transitieprocessen vervangen het reguliere beleid niet. Ze vormen het kader waarop opeenvolgende strategische keuzes (bijvoorbeeld de Vlaamse strategie voor duurzame ontwikkeling en andere processen zoals Vlaanderen in Actie) geënt worden.

Het is evident dat systeeminnovatie en transitie management uitdagingen zijn die het Vlaamse niveau overstijgen. Duurzame ontwikkeling is in essentie een mondiaal concept. Dat wil zeggen dat een 'duurzaam Vlaanderen' op zich niet bestaat. Vlaanderen kan bijdragen aan mondiale duurzaamheid door zelf een actieve voortrekkersrol te spelen in transitieprocessen.

Langetermijnvisie duurzame ontwikkeling gebaseerd op transities

Om op lange termijn te evolueren naar een duurzame samenleving zijn transities noodzakelijk. Innovatie – op niveau van maatschappij, systeem of product – is daarbij een belangrijke hefboom. Sociale rechtvaardigheid, welvaarts- en welzijnscreatie en de erkenning van ecologische grenzen vormen de fundamentele randvoorwaarden en doelstellingen van duurzameontwikkelingstransities.

De transitieprocessen kunnen beïnvloed worden door externe factoren. Die kunnen transitieprocessen versnellen of vertragen. Voor 2050 zijn die externe factoren niet in te schatten: bepaalde technologische ontwikkelingen zijn nog niet bekend, huidige trends kunnen in een termijn van veertig jaar ombuigen, en nieuwe nog niet bekende trends en onverwachte gebeurtenissen kunnen onze toekomst op een drastische manier veranderen. Die mogelijke ontwikkelingen worden

hier niet aangehaald. De hieronder beschreven visie is onafhankelijk van die trends. Het zijn gewenste situaties voor 2050

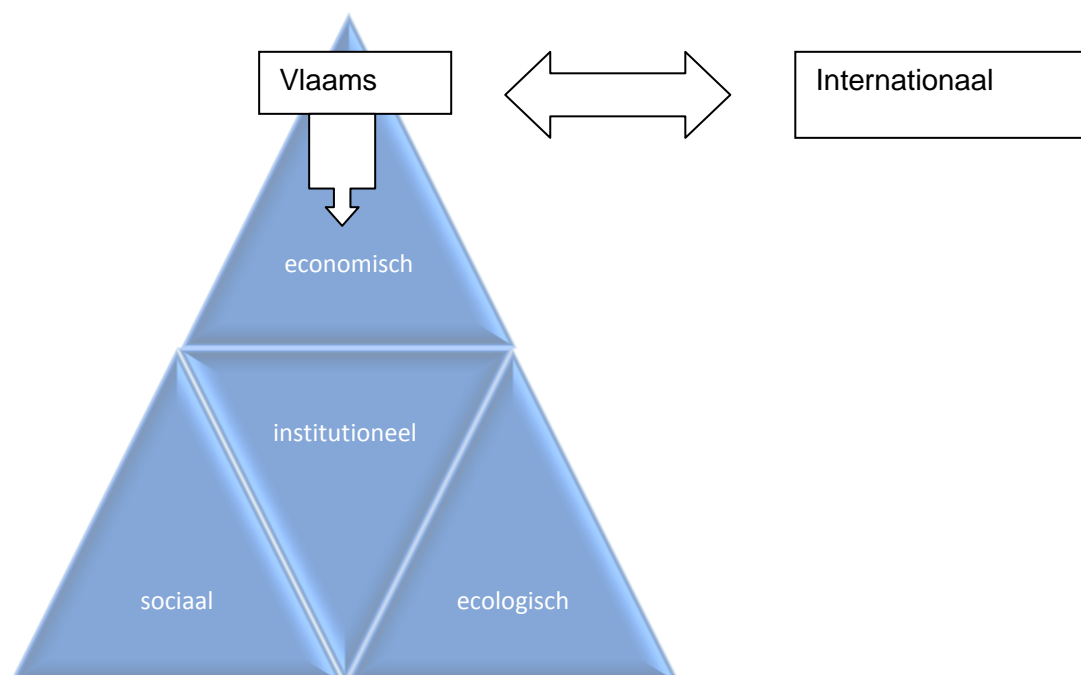
Een transitieproces opzetten om het volledige maatschappelijke systeem te innoveren is moeilijk. Daarom is een focus op enkele systemen noodzakelijk in de vorm van een langetermijnvisie voor 2050. Die cruciale systemen zijn: het energiesysteem, het mobiliteitssysteem, het voedselsysteem, het wonen-en-bouwensysteem, het gezondheidszorgsysteem en het materialensysteem. Bij de selectie van die systemen werd in acht genomen dat wonen, energie, gezondheidszorg en mobiliteit de belangrijkste behoeftesystemen zijn in onze maatschappij, dat bouwen, voeding en mobiliteit de systemen zijn met de meeste milieu-impact en dat materialen, energie en gezondheid belangrijke prioriteiten zijn van het regeerakkoord. Er zijn nog andere systemen die noodzakelijk zijn om te komen tot een duurzame productie en consumptie (bijvoorbeeld toerisme, cultuur en andere vrijetijdsbesteding) die hier niet expliciet als systeem aan bod komen.

De geselecteerde cruciale systemen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en vormen een deel van het integrale maatschappelijke systeem. Naast die cruciale systemen zijn er andere belangrijke aspecten van het maatschappelijk systeem waarin een specifieke afweging tussen verschillende maatschappelijke behoeften noodzakelijk is, zoals ruimtelijke ordening. Een terugkoppeling van de voorgestelde transitie naar het integrale maatschappelijke systeem is evenwel gewenst, zodat interne tegenstrijdigheden tussen de verschillende transitietrajecten worden vermeden.

Naast de cruciale systemen die deel uitmaken van een groter maatschappelijk systeem, speelt ook een horizontale dimensie.

Die omvat horizontale aspecten die terugkomen in elk systeem, maar op een hoger niveau versterkt geaggregeerd worden: de economische, de sociale, de ecologische, de lerende (kennis)dimensie, de institutionele en de internationale dimensie. Ze zijn onderling met elkaar verbonden. Deze horizontale dimensies komen aan bod in elk systeem.

De cruciale systemen voor systeeminnovatie en transitie in Vlaanderen op lange termijn (2050) worden hieronder besproken. Verdere concretisering en operationalisering in de vorm van 'transitiepaden' en afstemming met beleids- en maatschappelijke processen, moeten in maatschappelijke overlegprocessen ingevuld worden. De visie bestaat verder uit streefbeeld voor de horizontale dimensies en voor cruciale systemen, en wil vooral inspirerend werken en is normatief: het is de gewenste situatie in 2050.

1. Transitie wonen en bouwen

Een duurzame ruimtelijke ontwikkeling en een duurzaam mobiliteitssysteem zijn fundamentele dragers voor het systeem van wonen en bouwen. De ruimtelijke structuur is evenwichtig ingevuld voor de culturele, sociale, ecologische en economische functies. De ruimtelijke inrichting gebeurt in harmonie met de gebouwde omgeving en de natuurlijke structuur van het landschap. Er wordt zuinig omgegaan met ruimte en compact bouwen is ingeburgerd. Wonen wordt georganiseerd op een manier die een goede toegang tot verschillende maatschappelijke activiteiten toelaat. Wonen en basisvoorzieningen worden geclusterd. Wijken en steden zijn levendig en hebben een goede cohesie. De wijk is voldoende uitgerust zodat voor iedereen de basisvoorzieningen binnen loopafstand liggen.

Wonen vraagt een plek die individueel of collectief kan worden ingevuld. Iedereen heeft een oppervlakteruimte voor privégebruik, maar daarnaast is er een nieuwe invulling gegeven aan de multifunctionele gemeenschappelijke ruimte. Er is een juiste balans tussen privaat, semipubliek en publiek gebruik.

Er is respect en oog voor het culturele patrimonium. Er worden aangename, functionele, esthetisch hoogstaande concepten gebruikt met culturele uitstraling, als basis voor het ontwerpen van woningen en gebouwen en hun omgeving.

In 2050 is het systeem van wonen en bouwen in Vlaanderen kwalitatief van hoog niveau wat betreft bouw, onderhoud en gebruik, met hoge duurzaamheidsprestaties betreffende gezondheidsaspecten, comfort, ruimtegebruik, veiligheid, toegankelijkheid, flexibiliteit, energie, architecturale waarde, bouwmaterialen enz. Het is aangepast aan de toekomstige behoeften van de maatschappij, de veranderende omgeving en het milieu (adaptatie).

Er is voor iedereen betaalbare en (fysiek) toegankelijke woonruimte te vinden met een divers aanbod aan woonvormen en ook voor de sociaal zwakkeren zijn voorzieningen ruim aanwezig. Passend wonen is een recht. Er is een algemene toegang voor duurzame wooninstallaties m.b.t. prijs, beschikbaarheid, prestaties, kwaliteitsgaranties, betrouwbaarheid en begrijpbaarheid.

De fysieke stromen (onder andere van water, energie en materialen) van het wonen en het bouwproces worden gesloten. Er worden alleen materialen en producten gebruikt die ethisch, sociaal, economisch en ecologisch verantwoord zijn over de hele levenscyclus.

De bouwsector is economisch gezond en heeft veel aandacht voor en een groot aanbod van duurzame ruimtelijke concepten, bouwmaterialen, bouwconcepten, wooninstallaties en woondiensten. Door een gezonde concurrentie en een gestegen vraag kunnen deze tegen democratische prijzen worden aangeboden. De bouwsector zelf functioneert op een maatschappelijk verantwoorde en verantwoordelijke wijze en steunt op degelijke vorming en opleiding. Er is ruimte voor innovatie en creativiteit.

2. Materialentransitie

In 2050 is er een absolute reductie van de grondstoffen die ontgonnen en gebruikt worden, en nieuwe materialen zijn duurzame producten met de grootste meerwaarde voor de lokale gemeenschappen. We produceren en consumeren op een andere, meer doordachte manier. De economie is een kringloopeconomie met integraal materialenbeheer als centrale spil, en we slagen erin talrijke kringlopen van materialen hoogwaardig te sluiten. Er is een correcte prijsvorming en de productie verloopt in ecologische en sociaal correcte omstandigheden doorheen de hele kringloopketen. We blinken uit in materialen(kringloop)kennis en zijn koploper in de ontwikkeling van nieuwe materialen en van producten met het oog op hergebruik en recyclage. Omdat materialen 'gemeengoed' geworden zijn, bruikbaar voor en door iedereen, moeten ze op elk moment in hun bestaan aan kwaliteitseisen voldoen om veelvuldig hergebruik mogelijk te maken. De risico's van materialen voor het leefmilieu zijn tot een minimum beperkt door de invoering van strenge ecologische criteria. Het materiaalgebruik in gebouwen, landschap en publieke ruimte houdt rekening met ruimtelijke kwaliteit en erfgoedwaarden. De kennis van oude technieken en materialen blijft bewaard, onder meer voor de instandhouding van onroerend erfgoed. Het voorzorgsprincipe wordt toegepast. Het succes van een duurzaam materialenbeheer is ook te danken aan de samenwerking tussen waakzame consumenten en producenten. Beiden bewaken de integriteit van de materiaalketen en de traceerbaarheid van materialen.

3. Energietransitie

Rationeel energiegebruik is de norm. Vlaanderen leeft binnen zijn energetische draagkracht, gebruikt alleen de energie die het nodig heeft om in zijn behoeften te voorzien en springt zuinig om met alle energiebronnen. Energieconsumptie in Vlaanderen is gebaseerd op het vermijden van sociale en ecologische afwenteling en het bereiken van sociale rechtvaardigheid (voorkomen van energiearmoede). De energieconsumptie steunt op een mix van bronnen waarbij de CO₂-uitstoot en efficiëntie in rekening wordt gebracht en waarbij zoveel mogelijk hernieuwbare bronnen worden gebruikt. Vraag en aanbod van energie zijn op de juiste schaal op elkaar afgestemd in een mix van centrale en decentrale productie. Andere richtinggevende principes voor deze transitie zijn het ontwerpen van een slim energie- en elektriciteitssysteem en sterke verbeteringen in energie-efficiëntie en energiezekerheid. In het transitietraject wordt rekening gehouden met zuinig ruimtegebruik en ruimtelijke kwaliteit. Deze transitie leidt tot een gevoelige daling van de energievraag, een verlaging van onze afhankelijkheid van buitenlandse energie en een verhoogde bevoorradingszekerheid. Vlaanderen en de rest van de wereld zijn geëvolueerd naar een koolstofarme samenleving¹.

---

¹ In lijn met de langetermijndoelstelling van de EU en de internationale doelstelling wordt de CO₂-uitstoot in Vlaanderen met 80 à 95% verminderd tegen 2050

4. Mobiliteitstransitie

Vlaanderen is geëvolueerd naar een duurzaam mobiliteitsmodel. Het mobiliteitsmodel garandeert de toegang tot mobiliteit als basisbehoefte van individuen en de maatschappij, het is betaalbaar en sociaal rechtvaardig, werkt efficiënt, is veilig en ondersteunt een levendige economie en meer welzijn. De verplaatsingsongelijkheden zijn zo veel mogelijk weggewerkt. Het mobiliteitsmodel respecteert de ecosysteemgrenzen van onze planeet en heeft een minimale milieu-impact en gezondheidsgevolgen. Het mobiliteitssysteem biedt een gamma van mobiliteitskeuzes volgens het STOP-principe (stappen, trappen, openbaar vervoer en dan pas privévervoer), waarbij de energievraag gereduceerd is en het verbruik van niet-hernieuwbare energiebronnen tot een absoluut minimum beperkt is. Een vlotte bereikbaarheid blijft gegarandeerd door een afgewogen keuze tussen openbaar, privé- en collectief vervoer en een goede afstemming tussen goederen- en personenvervoer. Het gebruik van ruimte wordt tot een minimum beperkt. Een goede ruimtelijke ordening kan de vraag naar en het aanbod van mobiliteit aanpassen. Dat leidt tot een betere verwevenheid en afstemming van wonen, werken, produceren en vrijetijdsbesteding. Ook op wereldvlak worden afgewogen keuzes gemaakt. De alle externe kosten zijn geïnternaliseerd. De vraag naar mondiale vliegtuigverplaatsingen wordt beheerst en heeft een minimale milieu-impact.

5. Voedseltransitie

Het voedselsysteem (voedselproductie, -verwerking, -distributie, en -consumptie) garandeert het recht op voedsel, zorgt voor voldoende, veilige, evenwichtige, gezonde en betaalbare voeding voor alle wereldburgers, respecteert het principe van voedselsoevereiniteit, is in evenwicht met de beperkte milieugebruiksruimte (water, bodem, lucht, ruimte, energie), versterkt de regionale ontwikkeling en de ruimtelijke kwaliteit en het landschap en respecteert de culturele eigenheid van voeding. Voedselvraag en -aanbod (productie, verwerking, vermarkting) zijn in evenwicht. Daarbij wordt gestreefd naar regionale voedselsystemen (per deelcontinent) in een gesloten kringloop als basissysteem. Voedselproductie kan plaatsvinden op het platteland, in peri-urbane gebieden en in de stad. Aan alle actoren in de voedselketen worden waardige arbeidsomstandigheden, eerlijke prijzen en een waardig inkomen gegarandeerd. De eindprijs van een product internaliseert niet alleen alle productiekosten, maar ook alle sociale en milieukosten.

6. Gezondheidszorgtransitie

In 2050 heeft iedereen maximale kansen op een gezond leven. Het gezondheidssysteem (inclusief geestelijke gezondheid) is in eerste instantie gericht op preventie (onder andere via de promotie van gezonde levenswijzen met voldoende lichaamsbeweging en het streven naar een gezonde leefomgeving). Het biedt kwaliteitsvolle, betaalbare, toegankelijke zorg, maakt gebruik van wetenschappelijke en technologische kennis en respecteert de individuele keuzes van patiënten. Het gezondheidsbeleid besteedt ook specifieke aandacht aan de gezondheid van kwetsbare groepen in de samenleving. Een gezonde leefomgeving wordt gegarandeerd door een goede ruimtelijke ontwikkeling, zonder voorbij te gaan aan de principes van verweving van activiteiten en zuinig ruimtegebruik. Wereldwijd bouwt Vlaanderen mee aan de universalisering van een hoogwaardig systeem van gezondheidspreventie en -zorg voor alle wereldburgers. De gezondheidssituatie van de wereldburgers is sterk verbeterd door toegang voor iedereen tot kwaliteitsvolle gezondheidszorg en preventieve maatregelen, zoals toegang voor iedereen tot zuiver drinkwater, voldoende, evenwichtige en gezonde voeding, basiseducatie, en betaalbare en gezonde woonruimten.

7. Holistisch kennis- en leersysteem

Een holistisch kennis- en leersysteem vormt de basis van onze samenleving. Hoogtechnologische kennis wordt gecombineerd met een grote laagtechnologische en basiskennis (ook culturele competenties), zodat mensen kennis en vaardigheden hebben om hun eigen leven in handen te nemen en in hun basisbehoeften te voorzien. Het onderwijs helpt mee om dat te realiseren. Kennis is ontplooiing van de hele mens. Mensen hebben de bekwaamheid tot samen leven, samen werken, het aangaan van relaties, het omgaan met verlies, moeilijkheden en zingeving. Ze bouwen de nodige competenties op (kennisverwerving en gegevensuitwisseling, inzicht, vaardigheden en attitudes) om duurzaam te handelen in een complexe samenleving. Daarbij wordt bijzondere aandacht besteed aan het systeemdenken en aan actiecompetentie. Het onderwijs neemt een grote verantwoordelijkheid op in het duurzaamheidsverhaal. Niet alleen worden jonge mensen opgeleid tot kritische bijdragers aan de maatschappij, maar om in te spelen op de uitdagingen van 2050 worden er ook meer personen in de wetenschappelijke, technologische en innovatie- richting opgeleid. Een goed samenspel tussen lager, secundair en hoogstaand onderzoek gebaseerd hoger onderwijs draagt hiertoe bij.

Kennis wordt gezien als een maatschappelijk gegeven waaraan overheden, kennisinstellingen, onderwijsinstellingen, bedrijven, socioculturele organisaties, milieuverenigingen en individuele burgers een creatieve en innovatieve bijdrage leveren.

De kennisontwikkeling wordt hoofdzakelijk gestuurd door het algemene belang en maatschappelijke behoeften en er wordt voldoende ruimte vrijgemaakt voor grensverleggend fundamenteel onderzoek. Duurzame innovatie en technologische vernieuwing zijn gebaseerd op nieuwe kennis. Het is immers niet voorspelbaar uit welke hoek innovaties in de verre toekomst zullen voortkomen. Een solide ondersteuning van het fundamenteel onderzoek is daarbij cruciaal.

De mogelijkheden om via state-of-the-arttechnologie bij te dragen aan verduurzaming worden maximaal benut (bijvoorbeeld ICT en de 'virtuele samenleving' op het vlak van mobiliteit, gezondheidszorg, cultuur, onderwijs enz). Vlaanderen investeert in een eigen kennissysteem, maar vindt ook aansluiting bij de meest performante transnationale kennisnetwerken en draagt zorg voor kennisuitwisseling en overdracht met regio's die dat voor hun ontwikkeling nodig hebben.

8. Economische ontwikkeling

Op economisch vlak evolueren Vlaanderen en de wereld naar een koolstofarme² en grondstofarme, eco-efficiënte, kennisgedreven, sociaal, ecologisch en economisch competitieve³ en rechtvaardige economie, met een lage werkloosheid, een hoge werkzaamheidsgraad en werkbaarheid, en volwaardige jobs die voor de toekomstige generaties de welvaart en het welzijn op een hoog niveau garanderen. Op dit moment is onze economie reeds in transitie. Dit zal zich naar de toekomst verder zetten. Er is een juiste balans tussen efficiëntie en veerkracht of flexibiliteit. Die ontwikkeling vindt plaats binnen de grenzen van het sociaal en ecologische kader en met een mondiaal en Europees governancestelsel. De economie creëert waarden, kwaliteit, waardig werk en een rechtvaardige transitie op mondiaal vlak. Elke persoon heeft een kans en plek om daaraan bij te dragen. Beslissingen en keuzes van de economische actoren (overheid, consumenten, bedrijven, banken) gebeuren in 2050 op basis van duurzaamheidscriteria waarin elke economische actor zich kan vinden. Elke economische actor neemt op die manier zijn eigen deel van de verantwoordelijkheid.

9. Sociaal-culturele ontwikkeling

De sociale ontwikkeling *van* en de zorg *voor* mensen is een prioriteit (doelstelling van een 'warme samenleving'). De culturele ontwikkeling is daarmee onlosmakelijk verbonden. Daarbij worden kansen geboden, ongeacht geslacht, seksuele geaardheid, handicap of gezondheidstoestand, afkomst of etnische of nationale afstamming, ras, huidskleur, geloof of levensbeschouwing, leeftijd enz. Iedereen heeft recht op een waardig bestaan en moet kunnen deelnemen aan het maatschappelijke en culturele leven. Alle transities hebben aandacht voor sociale rechtvaardigheid en inclusie. Dat uit zich onder andere in het wegwerken van armoede en de kloof tussen arm en rijk, in afwezigheid van directe of indirecte discriminatie⁴ en in een veel kleinere sociale kwetsbaarheid op mondiaal niveau. Respect voor en solidariteit tussen mensen worden behouden en versterkt. Welvaart wordt herverdeeld voor meer welzijn. Sociale aspecten van werkgelegenheid (waardig werk, competentieverruiming) worden gewaarborgd. Het bewaken van het noodzakelijke evenwicht tussen individuele vrijheid en collectieve verantwoordelijkheid is een taak voor alle maatschappelijke actoren. Om zo'n systeem van kansen te waarborgen, is de maximale ontplooiing van ieders talenten en de inbedding ervan in sterke en ondersteunende sociale netwerken een noodzakelijke voorwaarde. Er is aandacht voor kwetsbare groepen, in de vorm van vorming,

---

² In lijn met de langetermijndoelstelling van de EU en de internationale doelstelling betekent dat een vermindering van de CO₂-uitstoot met 80 à 95% tegen 2050

³ Competitief houdt in dat ernaar gestreefd wordt om zich (als organisatie/instelling/bedrijf) voortdurend te verbeteren in relatie met de andere. Dat veronderstelt een doorgedreven samenwerking waarin iedereen zijn eigen specialisme heeft.

⁴ Dat is discriminatie op basis van geslacht, seksuele geaardheid, handicap of gezondheidstoestand, zogenaamd ras, huidskleur, afkomst of etnische of nationale afstamming, geloof of levensbeschouwing, leeftijd, burgerlijke staat, geboorte, vermogen, politieke overtuiging, taal, fysieke of genetische eigenschappen en sociale positie.

empowerment, beleidsparticipatie enz, maar ook in de vorm van maatschappelijke sensibilisering en beeldvorming.

10. Ecologische draagkracht

De ecologische draagkracht van de aarde is eindig. Als ze wordt overschreden, zullen ook de economie en het menselijk welzijn sterk achteruitgaan. De kwaliteit van de leefomgeving in Vlaanderen is zodanig gunstig geëvolueerd dat de risico's voor de natuur, het klimaat en de menselijke gezondheid tot een minimum zijn beperkt en dat er wordt geproduceerd en geconsumeerd binnen de capaciteit van de aarde. Daarbij is rekening gehouden met de meest kwetsbare groepen in de samenleving, vanuit de zorg voor het behoud van de integriteit van de ecosystemen. Daarbij gaat het om meer dan zuiver water, zuivere lucht en een zuivere bodem, een kwaliteitsvolle natuur of het inperken van geluids- en geurhinder. Het gaat om de waarde die aan de omgeving wordt gehecht voor gebruik en beleving met het oog op de toekomst. In 2050 wordt de biodiversiteit gewaardeerd, beschermd, hersteld en verstandig gebruikt, zodat de ecosystemendiensten in stand worden gehouden en de planeet gezond blijft. De toestand van kritieke soorten en soortengroepen is verbeterd. De grootte en samenhang van habitats zijn toegenomen voor alle inheemse soorten. De ecosystemen zijn erop vooruitgegaan. Iedereen kan beschikken over een basisleefkwaliteit en een basisomgevingskwaliteit in zijn directe omgeving. In 2050 worden alle beslissingen over voedsel, energie, wonen en bouwen, materialen en economie genomen met inachtneming van de klimaat- en milieu-impact en socioculturele aspecten. Er is geen systematische afwenteling van negatieve milieu-impact op andere landen of regio's.

11. De internationale dimensie

Gezien de sterke internationale dimensie van duurzame ontwikkeling is het volledige Vlaamse beleid geënt op het principe van een eerlijke wereld. Ontwikkelingssamenwerking is niet meer nodig: de samenwerking is gestoeld op gelijkwaardigheid en uitwisseling (geen donor-ontvangerrelatie). Het Vlaamse internationale beleid is gebaseerd op dialoog met de partnerlanden. Er is eerlijke handel. Het voedsel- en landbouwbeleid is afgestemd op de behoeften op lokaal en internationaal niveau. We zijn gekomen tot een herverdeling van materiële welvaart binnen de draagkracht van de aarde. Er zijn sterke, gedragen internationale instellingen die de basis leggen voor een eerlijke wereld, en die sterke internationale normen uitwerken, die gerespecteerd en gehandhaafd worden. Vlaanderen implementeert die normen en werkt actief mee aan de totstandkoming ervan. Armoede en honger zijn uitgebannen. Iedereen heeft toegang tot basiseducatie, waardig werk, kwaliteitsvolle gezondheidszorg en zuiver drinkwater, tot hernieuwbare en milieuvriendelijke energiebronnen, duurzame mobiliteit, voldoende evenwichtige en gezonde voeding en iedereen heeft de mogelijkheid om te beschikken over een betaalbare en toegankelijke woonruimte.

12. De institutionele dimensie

Op internationaal niveau zijn er in 2050 sterke, gedragen internationale instellingen die de basis leggen voor een eerlijke wereld en die sterke internationale normen uitwerken. Het politieke systeem is transparant en gebaseerd op dialoog en samenwerking. De Vlaamse overheid zelf is een slagkrachtige en lerende organisatie met voldoende capaciteit om zich inhoudelijk en procesmatig te profileren en een voortrekkersrol te vervullen. Het Vlaamse beleid is gestoeld op de principes van duurzame ontwikkeling. De besluitvorming is transparant en wordt gebaseerd op de beschikbare kennis. Transparantie heeft te maken met een open overheidsstructuur. De overheid geeft en krijgt vertrouwen. Gedeelde verantwoordelijkheid van publieke civiele marktactoren is ingeburgerd. Alle maatschappelijke actoren nemen hun verantwoordelijkheid. Er wordt samengewerkt rond de belangrijkste knelpunten en coproductie en cocreatie zijn de norm om problemen op te lossen. Er is ruimte voor horizontale werkwijzen en sociale leerprocessen. De inspanningen, de creativiteit en het innoverende vermogen van bedrijven, socioculturele organisaties, milieuverenigingen, burgers en kennisinstellingen worden maximaal gewaardeerd en aangemoedigd. Die gedeelde verantwoordelijkheid is gefundeerd op afstemming, eerlijkheid, vertrouwen, openheid en toegankelijkheid.